

Sánchez Romero, M. 2023, *Prehistoria de mujeres*. 4a edició. Barcelona: Editorial Planeta. Destino. 284 p.

CRISTINA RITA LARRUCEA

Institut Menorquí d'Estudis

<https://doi.org/10.60940/rdm.2023.v102.13>

On eren les dones a la prehistòria? O qui va pintar la cova d'Altamira? Amb qualsevol d'aquestes dues preguntes i amb algunes altres més es podria haver titulat també el llibre *Prehistoria de mujeres*, de Marga Sánchez Romero, perquè d'açò és del que tracta: de fer visible el paper de les dones en la prehistòria, amb tots els encerts i els desencerts que han caracteritzat la humanitat, en aquest nostre planeta blau, des del moment en què tenim constància en els registres paleontològics i arqueològics de l'existència d'elles, aproximadament el 50 % de la població de la Terra.

Si des de fa uns anys una línia d'investigació a escala gairebé diària global es fa la pregunta de per què es coneixen tants pocs noms de dones amb un paper protagonista en la història, en la creació artística, en la literatura, en la ciència..., amb més fonament ens hem de formular el mateix interrogant sobre el desconegut paper de les dones en relació amb el llarg període de la prehistòria, un període en el qual tan difícil és l'atribució de les competències i les capacitats a un o un altre grup de la nostra espècie per sobreviure i desenvolupar-se com a empresa col·lectiva d'èxit, pel fet de no haver deixat cap testimoni escrit. Si en els moments històrics es coneixen poc les manifestacions i avanços que la meitat femenina de la nostra espècie ha desenvolupat, en la prehistòria aquesta fosca és gairebé total.

Probablement és per aquest motiu que el llibre que ens ocupa compta amb un pròleg interessant i aclaridor titulat «La prehistòria contra el masculino genèric», signat per Miguel Àngel Cajigal Vera, més conegut com *El Barroquista*, historiador de l'art i professor, però que destaca especialment per la seva desimboltura divulgativa dels

fets històrics contats «d'una altra manera». Diu Miguel Ángel Cajigal sobre el llibre que ens ocupa: «Desde el tópico del “hombre de las cavernas” hasta el concepto de *ancestro*, un término que según la Real Academia Española no admite forma femenina, se ha silenciado de manera muy eficiente el papel de las mujeres y su colaboración con sus congéneres masculinos en esa larga lista de avances que tuvieron lugar durante la prehistoria». Així mateix defineix perfectament quin és l'objectiu de l'obra de Marga Sánchez: lluitar contra els estereotips que en realitat no tenen base científica i aconseguir que els lectors i lectores coneguin més aquest període, i que el coneguin millor «porque, esta vez, nadie te ha robado la mitad del conocimiento y lo ha escondido para que no llegue a ti. Esta vez vas a poder ver la fotografía completa de la prehistoria. Y te anticipo que es apasionante», diu el prologuista.

Efectivament, si en el relat acadèmic de la història, com hem comentat, ja és difícil trobar referències al paper de les dones, en el de l'etapa més llarga de la humanitat açò és encara més complicat. I és precisament aquesta circumstància el que Marga Sánchez vol posar damunt la taula i fer evident al llarg de les 284 pàgines del llibre, i també com a mesura preventiva perquè el paper de les dones en el desenvolupament humà sigui tingut en compte, sigui investigat, i que també sigui representat: que les dones i les filletes siguin presents visualment i literàriament en els museus i en la documentació escrita formant part també d'aquest relat. La realitat actual que ens mostren aquests centres, tret d'alguns exemples a destacar, és que les imatges humanes als museus d'arqueologia i als llibres, tant els de divulgació com els relacionats amb la docència, la investigació i l'acadèmia, són representacions de figures masculines, i les locucions escrites sempre són en masculí genèric, sense donar peu ni a imaginar tan sols aquesta existència paral·lela de les dones o, en tot cas, atribuint-hi, sense cap fonament científic, una posició en segon terme, cosa que ha significat, al capdavall, silenciar les dones i les filletes en l'esdevenir del temps de la nostra espècie sobre la Terra.

Marga Sánchez Romero, l'autora, ho pot fer. Pot fer això i molt més: sap, pot i vol rescatar del registre arqueològic els elements que ens fan visible el paper de les dones dins la comunitat i posar-los davant nostre. Ella és arqueòloga, catedràtica de Prehistòria de la Universitat de Granada i des de juny de 2023 és vicerectora d'Extensió

Universitària, Patrimoni i Relacions Institucionals d'aquella mateixa universitat. Anteriorment va ser vicerectora d'Igualtat, Inclusió i Sostenibilitat. De 2010 a 2012 va ocupar la Direcció General de Béns Culturals de la Conselleria de Cultura de la Junta d'Andalusia. Professionalment s'ha especialitzat en l'edat del bronze, sobretot en la cultura d'El Argar del sud d'Espanya. Forma part del grup Pastwomen, un projecte col·laboratiu de professionals de l'arqueologia que atraca aquesta disciplina científica al públic, tant general com especialitzat, des d'una perspectiva de gènere, explicant el passat d'una manera més inclusiva per a les dones. Però a més, Marga Sánchez Romero és una activista del feminisme, des de la ciència i el debat científic i des del coneixement profund de la prehistòria, què és d'allò del que ens parla en aquesta obra. I és una activista compromesa en la difusió d'aquest coneixement amb tots els mitjans amb què pot comptar.

El llibre *Prehistoria de mujeres* és un exemple de la filosofia Pastwomen, que es deixa entreveure ja des del subtítol que llegim en la portada: «Descubre lo que no te han contado sobre nosotras», frase que ja ens introdueix en el to que utilitzarà l'autora al llarg de la narració, que és tractar el lector i la lectora amb una interlocució propera, en una conversació de tu a tu.

L'obra consta del pròleg al qual ja hem fet referència, una introducció de l'autora i dinou capítols, un apartat d'agraïments, un altre apartat titulat «A modo de bibliografía» i, finalment, un amb els crèdits de les imatges tan suggeridores que acompanyen el text. Aquest no vol ser un llibre estrictament acadèmic i per alleugerir la lectura no hi ha referències bibliogràfiques en el text ni notes a peu de pàgina, sinó que serà al final, en l'apartat titulat «A modo de bibliografía» on es relacionen les obres que es poden consultar per saber-ne més de cada un dels dinou capítols.

La introducció és la part de l'obra que millor planteja la filosofia d'aquest projecte editorial: el feminisme, un feminisme que pretén posar les dones a la vista, treure les dones del segon terme on les ha posades la història de la humanitat escrita per homes o des de l'òptica masculina. «Lo que a mí me hizo feminista fue darme cuenta de que las mujeres no estábamos, no éramos, no contábamos...», declara Marga Sánchez, en una reivindicació del feminisme com a doctrina positiva en la lluita a favor de la igualtat i de la inclusió de les dones, i que no té res a veure amb el discurs del radicalisme d'idees,

en què darrerament se l'ha volguda col·locar, com una manera més de silenciar moltes de les reclamacions històriques de les dones que pensen, com ella, que les desigualtats entre homes i dones no són biològiques, sinó construïdes al llarg del temps. El relat històric ha utilitzat per norma el masculí genèric, que condueix a estereotipar rols de gènere, sempre a favor del masculí, i la ciència actual no es pot permetre això: una mirada androcèntrica.

D'altra banda, l'autora no pretén amb *Prehistoria de mujeres* desmuntar uns estereotips basats en raons construïdes moralment i, a partir de proves científiques, construir-ne uns altres, sinó que el que fa és analitzar les evidències arqueològiques des d'una perspectiva diferent, i formular preguntes noves capaces de sustentar potents tesis interpretatives, les quals també haurien de resultar noves. Tot això es manifesta en la manera d'estructurar l'obra, en la qual els deus primers capítols es dediquen a exposar l'estat de la qüestió en la creació dels estereotips relatius a les activitats que s'han atribuït tradicionalment als homes des dels temps més remots fins a l'època preromana: l'art parietal, la caça, la guerra... i com aquests estereotips poden ser qüestionats a partir de la relectura del registre arqueològic i també amb l'estudi antropològic comparatiu amb les civilitzacions actuals preindustrials, fins a demostrar que les dones també formaven part d'aquestes activitats tradicionalment masculines. Els altres nou capítols es dediquen a valoritzar les tasques de manteniment de la comunitat, activitats tradicionalment femenines, que fins ara havien quedat en segon pla en el relat històric: parir, alletar, alimentar, cuidar, cuinar, curar, teixir, moldre, fabricar ceràmica..., però que són totes activitats essencials i rellevants per a la supervivència i la cohesió del grup social.

Sánchez posa en valor aquestes tasques de manteniment, fins ara més vinculades a les dones i per aquest motiu manco valorades, com una funció estructural dels grups socials i commina a situar-les en primera línia de la investigació històrica, així com aprendre a reconèixer aquestes pràctiques de manteniment a través de les restes que han quedat en els objectes, en les representacions, en els ossos, en definitiva, en la materialitat, amb la convicció que açò millorarà el coneixement sobre les societats del passat.

I tot això utilitzant una escriptura en la qual hi ha ingeni per convidar a la lectura, com amb l'elecció dels títols dels diferents capítols:

«Lo que se espera de nosotras», «Lo que se dijo de nosotras», «Lo que se pensó de nosotras», «Vosotras no deberíais hacer eso (Parte 1: la caza)», «Vosotras no deberíais hacer eso (Parte 2; la guerra)», «Vosotras no hacéis estas cosas», «Vosotras no deberíais estar ahí»... També hi ha ironia: «[dicen que] hacer historia o arqueología desde una perspectiva feminista es hacer política. Claro, porque no incluir a las mujeres en el relato, hablar solo de hombres, no es hacer política, es ser científico y objetivo, es contar lo que pasó y punto». Hi ha erudició quan es parla de canvis genètics, manifestacions artístiques, avanços tecnològics... amb tot el rigor i seriositat d'un llibre científic. Hi ha reflexió sobre la construcció d'identitat, la pertinença a un grup/comunitat i la complexitat de processos. Hi ha ànsia per saber quan i com es genera històricament la desigualtat entre homes i dones, per la qual cosa es descriuen els elements bàsics en la construcció de les desigualtats: identitat, cossos, patriarcat, matriarcat i control reproductiu, entre altres coses. Hi ha valentia: «Frente a la involución, revolución. Una revolución tranquila, persistente, de calado, transformadora, científica y comprometida. Nosotras no somos de esprints, somos de carrera de resistencia», «Si a las mujeres nos hace falta el ADN y la huella dactilar para que se nos vea en la historia, los buscaremos».

Però, sobretot, és un llibre extremadament científic que ens aporta moltíssimes informacions noves sobre les darreres investigacions arqueològiques. És, en definitiva, una important posada al dia sobre les societats del passat. I és molt didàctic: «Porque, si el conocimiento que generamos sobre las mujeres del pasado, el que sirve para desmontar estereotipos, el que habla de las mujeres, el que construye genealogía, no llega a la ciudadanía, nuestro afán transformador no será útil». La ciència és una gran aliada de les dones, conclou.

En definitiva, una obra que és de fàcil lectura, però d'un fons estructurat amb conceptes poderosos, que ensenya, que reivindica i que entreté.